

Vad betyder trivial i trivialskola? Vad kommer namnet Roparnäs av? Heter det han tilldelades anmärkning eller honom tilldelades anmärkning? Professor Carl-Eric Thors svarar här på språkvårdsfrågor.

VW 8/12 72 Språkvårdsspalten

1) Vad betyder egentligen trivial i trivialskola? -- Trivialskolor kallades fram till 1800-talets skolreformer den ena formen av lärdomsskolor (den andra, som var högre och mer specialiserad, kallades gymnasium). Det fanns som känt en trivialskola i det gamla Vasa, grundad 1641 i Nykarleby och 1684 flyttad till Vasa. Den sammanslogs 1874 med det 1844 grundade Vasa gymnasium till den skola som nu heter Vasa svenska lyceum.

Namnet trivialskola syftar på det som på latin kallades trivium, tre centrala ämnen i lärdomsskolorna under medeltiden, nämligen grammatik, retorik (dvs talekonst) och dialektik, som egentligen var konsten att diskutera filosofiska ämnen. I praktiken innebar dessa ämnen undervisning i latin, äldretiders internationella språk och lärdomsspråk. Trivium betydde egentligen "tre vägars möte": latinets tres är "tre" och via är "väg". Kort sagt: trivialskola är "tre vägar till lärdom".

Nu kan det förefalla märkligt att ordet trivial i dagens svenska innebär något alldagligt, utnött, vi kan t.ex. säga "Han späckade föredraget med triviala fraser". Den betydelseförändringen beror på att det som man ser vid ett trivium, vid ett trevägamöte, är sådant som förekommer överallt och allestädes.

2) Vad kommer namnet Roparnäs av? -- På ställen där man i gammal tid hade en färja, betjänad av en färjkarl, skulle man naturligt nog ropa på färjkarlen, om han fanns på den motsatta stranden. Vid Roparnäs finns som bekant ett lågt ställe, som ännu på 1930-talet var ganska sankt. Namn på Rop- eller Ropar- är inte ovanliga. Man kan nämna Ropars i Oravais kyrkby, Roparsand i Monäs och det för många stockholmsresande kända Ropsten mittemot Lidingö.

3) Heter det han tilldelades anmärkning eller honom tilldelades anmärkning? -- I nutida språk är det normalt han tilldelades anmärkning. Det kan också heta anmärkning tilldelades honom. Av gammalt har det hetat honom tilldelades anmärkning, dvs om den som blir föremål för anmärkningen brukades former som mig, dig, honom, henne, s.k. objektsformer. I vanliga fall ser man inte någon skillnad mellan subjektform (han) och objektsform (honom), t.ex. pojken tilldelades anmärkning. Så småningom har man känt pojken som uttryck för den handlande, subjekt, och det har dragit med sig uttryck som han tilldelades. I nutiden säger och skriver många t.ex. Han tillerkändes rätt att göra det, Han bereddes tillfälle att svara. Språkkänslan kan emellertid vackla, och det händer att man påträffar den äldre konstruktionen Honom bereddes tillfälle. Den börjar dock bli mindre vänlig. Konstruktionen med han är absolut den naturliga t.ex. i Han erbjöds en ny möjlighet och tog den -- det vore klumpigt att skriva "Honom erbjöds möjlighet och han tog den".

VW 8/12 72
Carl-Eric Thors